

cum tamen Ecclesia Romana speciale festum Trinitatis olim non servaret, ut dicit Alexander III, in cap. 2, de Fer. Ergo verisimile est præfationem illam fuisse dictam in diebus Dominicis, ut Micrologus dicit. Item in eisdem diebus, in ordinario tempore non impedito consuevit dici in matutino octavum responsorium de Trinitate. Et in eisdem dominicis maxime observari præcipitur ut symbolum fidei, quo Trinitatem profitemur, in Missa dici non omittatur. Sic ergo dicimus diem dominicum, in Dei ac Trinitatis cultum esse singulariter ordinatum.

14. Neque obstat quod postea introductus sit mos in Ecclesia, ut in quadam peculiari dominica festum Trinitatis celebretur, quod prius in particularibus provinciis seu Ecclesiis incepit, ut Alexander III, dicto cap. 2, refert, et sumitur ex Ruper., libr. 2 de Divin. offic., cap. 1; et Dur. in Rationali, lib. 6, cap. 11; et postea Joannes XXII, in Romana etiam Ecclesia celebrari voluit, ut notat Summa Pisana, verb. *Feria*, § 3, quod etiam nunc universa Ecclesia servat; non (inquam) hoc obstat, quia illud merito additum est ad majorem reverentiam Trinitatis, et ut expressior memoria, tam in officio toto quam in concionibus illius mysterii fieret. Nihilominus tamen omnes etiam dominici dies ad peculiarem Trinitatis honorem instituti sunt.

CAPUT V.

DE FESTIS AD VITAM ET MORTEM CHRISTI PERTINENTIBUS, VIRGINIQUE COMMUNIBUS.

1. Advertendum est sermonem esse de his festivitibus, quæ sub præcepto servari mandantur universæ Ecclesiæ, et populo ejus, et in rigore tantum sunt quinque: quibus nos duas addemus usque ad Christi mortem. Sunt vero multa alia, in quibus quoad ecclesiastica officia, mysteria humanitatis Christi celebrantur, sed illæ non pertinent ad præceptum speciale de observatione festorum, de quo nunc disserimus, sed vel ad præceptum de Horis canonicis, vel de modo celebrandi Missæ sacrificium, et ideo nunc de illis non agemus: attingemus vero quæ necessaria fuerint, ut intelligatur, an in aliquo illorum dierum præceptum hoc de obligatione festorum liget.

2. *Festum Incarnationis.* — In eodem die festum colebatur Verbi Incarnationis, et Virginis Annunciationis. — Dupliciter hoc festum in Ecclesia celebratur. — Primum ergo

festum, ut secundum ordinem rerum ea enumeremus, est festum Incarnationis divini Verbi, quod etiam festum Annunciationis Beatæ Virginis appellari solet. Imo, in Concilio Toletano XI, cap. primo, per autonomasiam, festum divinæ seu dominicæ Matris appellatur: *Nam quod (ait) festum Matris est, nisi Incarnatio Verbi?* Et ita communiter inter festivitates Beatissimæ Virginis hæc numerari solet, nec immerito, quandoquidem in illa summam dignitatem et excellentissima gratiæ dona consecuta est. Proprie tamen dici etiam potest festum Verbi Incarnati, quod illo die conceptum est sanctum, ut per Angelum annunciatum est. Sicut enim festum Conceptionis Virginis magis est festum ejusdem Virginis, quam matris ejus Annæ, quamvis ex illa conceptione magnus honor magnaque Dei dona (ut credendum est) in gloriosam Annam redundaverint, ita festum Incarnationis Christi principaliter est festum personæ conceptæ, et mysterii, licet simul ad Virginem pertineat. Quapropter, si secundum se spectetur illud festum, summæ dignitatis et lætitiæ, inter omnia quæ ad humanitatem Dei pertinent, esse videtur. Quia in illo supremum beneficium Deus hominibus contulit, et maximum omnium mirabilium suorum operum fecit. Tamen quoad nos non videtur donum illud perfecte collatum usque ad Virginis partum; et ideo quoad exteriorem lætitiæ sollemnitas illa Nativitatis festivitas celebratur. Et ob eandem causam festivitas illa præcipue ad Christum, hæc vero ad Virginem referri videtur; et sine dubio ecclesiasticum officium ad Virginem præcipue dirigitur. Nihilominus tamen propter rationes factas, et propter ordinem festivitatum, hoc loco illam posuimus. Sciendum autem est festum hoc duobus modis in Ecclesia celebrari, uno generali, et alio particulari: generali quidem modo celebratur, eodem die quo mysterium peractum est, nimirum vigesima quinta die martii; particulari vero, prout in Hispania observatur, decima septima die Decembris, ex decreto Concilii Toletani X, capite primo, consuetudine et Pontificum approbatione usque ad nostra tempora retento; et olim in ecclesia Mediolanensi juxta ritum Ambrosianum celebrabatur in Dominica quarta Adventus, ut refert Galesinus in annotationibus ad Martyrologium Romanum; verumtamen hic de proprio festo agimus, nam aliud potius institutum est per translationem quamdam sollemnitas, ut in eodem Concilio dicitur.

3. *Annuntiationem esse unam ex Deiparæ festivitibus.* — De illo ergo festo in omni rigore observando, non inveniō præceptum in jure expressum et scriptum. Nam in cap. 1, de Conse., d. 3, inter festivitates generales non ponitur, neque inter eas quæ ad Christum, neque inter eas quæ ad Virginem spectant, cum tamen inter priores ponatur Purificatio, et inter posteriores Nativitas et Assumptio Virginis. In cap. 1, extra, de Feriis, solum in generali dicitur: *Et omnes festivitates Beatæ Virginis;* quæ autem illæ sint, non declaratur. Nihilominus tamen Doctores ibi communiter, Hostiensis, Joannes Andreas, Panormitanus, et alii, pro certo supponunt Annuntiationem ibi comprehendere sub festivitibus Virginis, et advertunt quatuor solennes festivitates Virginis in quatuor temporibus celebrari, Annuntiationem in vere, Purificationem in hyeme, Assumptionem in æstate, Nativitatem in autumno; ut ita omnibus temporibus Virgo colatur, et vicissim omnia tempora Virginis sollemnitatibus ornentur et protegantur. Et sane, cum Gregorius IX auctor illius decreti non sit admodum antiquus, verisimile non est, illius tempore, festum Incarnationis non fuisse ex præcepto observatum in universa Ecclesia; nam ut colligitur ex Leone Papa, epistol. ad Episcopos Siciliae, cap. 2: *Sicut est aliud tempus, quo, annunciente Angelo, Beata Maria secundandam se per Spiritum Sanctum credidit, et concepit; aliud quo, salva integritate virginea, puer editus, exultante gaudio celestium ministrorum, pastoribus indicatur; ita discernendæ erant causæ sollemnitate, et in omnibus institutis Patrum principumque nostrorum rationabilis servanda discretio. Nam spiritus sapientiæ et intellectus ita Apostolos, et totius Ecclesiæ erudit magistros, ut in Christiana observantia nihil inordinatum, nihil pateretur esse confusum.* Quæ verba omnia sunt Leonis, licet non eodem ordine et contextu posita; unde, licet non expresse asserat has sollemnitates fuisse a principio distinctas, indicat tamen, et ex eisdem verbis satis congrua ratio ejus institutionis colligitur; unde non dubito quin mysterium Incarnationis proprio et speciali ritu, officio ac die, fuerit ab Ecclesia semper celebratum.

4. *Quo die observari solitum sit hoc festum, incertum est.* — An vero ubique et semper fuerit omnibus fidelibus propositum, ut ex præcepto observandum, vel quando hæc obligatio ineeperit, mihi non constat. Item, an ubique fuerit in vigesima quinta die martii observa-

tum, vel in alio die, mihi incertum est. Nam in dicto Concilio Toletano X, præcipitur observari in Hispania decima septima die januarii, et de festivitate Martii nulla fit mentio: imo significatur, tunc non celebrari propter officia Quadragesimæ, aut Passionis vel Resurrectionis Domini; et ideo ne omitteretur illa sollemnitas, illum alium diem pro illa designari. Et additur: *Quod tamen nec sine exemplo decentis moris, qui per diversas mundi partes dignoscitur observari, videtur institui. In multis enim Ecclesiis a nobis et spatio remotis, et terris, hic mos agnoscitur retineri.* Non est autem dubium quin loquatur illud Concilium de observatione propria festi omnibus fidelibus injuncti; nam dixit, *debere esse ita sollemnne, sicut est ejusdem Nativitatis Verbi.*

5. *Quam antiquum sit hoc festum.* — Atque eodem modo videtur mentio ejusdem festi fieri in serm. 18 de Sanctis, apud Augustinum, qui est secundus de Annuntiatione, quem aliqui tribuunt Fulgentio; sub nomine tamen Augustini legitur ab Ecclesia in die Nativitatis Virginis; incipit autem in hunc modum: *Adest nobis, dilectissimi, optatus dies Beatæ ac venerabilis semper Virginis Mariæ; ideo cum summa exultatione gaudeat terra nostra tantæ Virginis illustrata die sollemni,* etc. Quæ verba satis indicant magnam fuisse tunc illam festivitatem, nec sunt admodum dissimilia, quibus sermonem alium in eadem festivitate inchoat Andr. Jerosol., auctor gravis, et satis antiquus: *Adest (inquit) nobis hodie gaudium omnium pristinam nobis noxam diluens, adest qui est utique, ut omnia gaudia impleat.* Joannis etiam Chrysostomi oratio in eadem festivitate nobis indicat ejus antiquitatem, incipit autem in hunc modum: *Rursus lætitiæ nuncii, rursus libertatis indicia, rursus gaudia, rursus a servitute liberatio,* etc. Petrus etiam Chrysologus ante mille centum annos varias in illud festum habuit homilias, quæ inter sermones ejus a 140 incipiunt, et in 142 sic incipit: *Audistis hodie, fratres charissimi, Angelum cum muliere de hominis reparatione tractantem,* etc. Et multa in cæteris habet similia, quibus illius festi observantiam indicat. Beda etiam, in tom. 7, in eadem festivitate concionem habuit; omitto Bernardum, Petrum Damian., et recentiores, quamvis illi etiam suis concionibus festum illud, ut sollemnne et antiquum, celebrent; et Guarrius, in serm. 1, plane demonstrat, in proprio die observari solitum, sic enim incipit: *Opportune nobis in his diebus quadragesimalis observantia solem-*

nilas intervenit dominicæ Annuntiationis, etc. Non est ergo dubium quin hoc festum antiquum satis sit; quando vero inceperit, et præsertim quando Romana Ecclesia illud amplexa fuerit, et per universam Ecclesiam observari primum præceperit, affirmare non possumus, quia scriptum non invenimus; certum tamen est traditione satis esse firmatum hoc præceptum, et a Summis Pontificibus saltem ipso usu approbatum; et multo ante Gregorium IX festivitatis præcipuis Virginis fuisse annumeratum, ac proinde fuisse ab ipso comprehensum, in dicto capite ultimo, in illis verbis generalibus, eaque satis esse ut dicamus, hoc festum esse unum ex his, quæ jure communi in universa Ecclesia observari præcipiuntur.

6. *Festum Nativitatis.* — *Nativitatis festum ab Apostolis institutum.* — Secundum est festum Nativitatis Domini, quod primo loco ponitur in dictis cap. 1, de Conse., d. 3, et ult. de Feriis. Et illi statim adjunguntur festum sancti Stephani, sancti Joannis Evangelistæ et Innocentium, et sancti Silvestri, de quibus postea. Illud autem festum antiquissimum esse, et ab Apostolis institutum, constat ex Clement., l. 8 Constit., et ex perpetua traditione, cujus initium ignoratur, quod est signum illam esse Apostolicam. Et ita Isidorus, lib. 1 de Offic., 25 c., indistincte ait: *Natalis dies Domini a Patribus votivæ solemnitate institutus est.* Idemque ex variis concionibus antiquissimorum Patrum in illud festum facile intelligitur. Nicephorus autem, l. 17 Histor., c. 28, indicat Justinum, hoc festum observari præcepisse, his verbis utens: *Idem imperator* (ait autem de Justiniano I) *tunc primum Sercatoris exceptionem toto orbe terrarum festo die honorare instituit, sicut Justinus de sancta Christi Nativitate fecit.* Ita enim legendum est, non Justinianus, ut habent nonnulla vetera exemplaria. Nam ibi tractat de Justiniano, qui Justino I successit, ante quem non fuit alius Justinianus. Igitur Justino tribuit hujus festi institutionem. Verumtamen non potest ita intelligi, ut tunc primum existimetur hoc festum incepisse; nam sine dubio est multo antiquius. Ad summum ergo potuit Justinus augere illius diei celebritatem, et fortasse negligentiam aliquam, quæ irreperat, sua lege emendavit, ut adnotavit Bellarm., lib. 3 de Cultu Sanctorum, cap. 16, circa finem.

7. *Quo die celebretur.* — Celebrat autem Ecclesia festum hoc eodem die mensis, quo factum est mysterium, scilicet, vigesima

quinta decembris; illo enim die natus est Christus, de quo mysterio, et circumstantiis ejus, in dict. 2 tom., disput. 23, diximus. Non celebratur autem semper in eodem die hebdomadæ Nativitas Christi; ille enim in die dominica natus est, festum autem non potest semper in dominica celebrari simul cum eodem die mensis, et ideo per omnes dies hebdomadæ mutatur. Cur autem id factum sit in hoc festo potius quam in morte, vel resurrectione Domini, tractat Durandus, lib. 6 Ration., cap. 4, et varias rationes affert, quas infra agentes de Paschate attingemus. Nunc illa sufficit, hoc fuisse necessarium, ut singulis annis, seu post completum anni circulum, festum posset celebrari, quod in omnibus aliis festis immobilibus observatum est; id enim per se erat conveniens; in Paschate vero propter specialem rationem immutatum est, et consequenter in quibusdam aliis festivitibus, quæ ab illa pendent, et mobiles appellantur, ut videbimus.

8. *Festum Circumcisionis.* — *Circumcisionis institutio valde antiqua.* — *Festum hoc non solum Christo, sed Virgini etiam dicari.* — Tertium festum est Circumcisionis Domini, quasi annexum præcedenti, et ita in dicto cap. 1 ponitur sub nomine octavæ Natalis; in capite autem ultimo de Feriis, sub proprio nomine Circumcisionis. Quam vero antiqua sit solemnitas et festiva observatio illius diei, non satis constat, quia ante illa jura, nec Clemens, nec Isidorus, aut alii ex antiquis scriptoribus ecclesiasticarum festivitatum, hujus facit specialem mentionem. Nec etiam Leo Papa, aut Augustinus, aut alii Patres illis ætate æquales de hoc festo proprias conciones reliquerunt. Imo Leo Papa, in sermonibus de Epiphania, significat festum illud proxime post Nativitatem Domini solitum fuisse celebrari. Idem tamen Leo, in dicta epistola, cap. 2, inter illa Christi Domini opera et mysteria peculiari solemnitate digniora illud ponit, quo *infans circumciditur.* Et Cyprianus, vel auctor de Cardin. Christi operibus, huic festo peculiarem orationem dicavit: Beda etiam, in quadam homilia illius diei, tom. 7, sic incipit: *Sanctam, venerabilemque præsentis festi memoriam paucis quidem verbis Evangelista comprehendit, sed non pauca celestis mysterii virtute reliquit.* Ex concionibus etiam Bernardi in illud festum intelligimus, inter celebres festivitates illam fuisse annumeratam. Itaque dubitandum non est quin sit satis antiqua, et sine certi initii memoria. Solet autem cum Nativitatis festo confundi, quia est veluti ter-

minus et octava illius. Tamen, licet ratio octavæ sit sufficiens ad solemnitatem quoad officium, quoad observantiam autem festi non solet reputari sufficiens, nisi cum die dominica, vel cum alio peculiari jungatur mysterio. Sicut in hoc die octavo adjunctum fuit mysterium Circumcisionis, quod peculiari festo meruit celebrari; tum quia eodem die cepit Christus pro nobis solvere pretium sanguinis sui; tum etiam quia signaculum Circumcisionis, quod proprium lapsorum hominum videbatur, pro nobis sumpsit; tum denique, *ut in nomine Jesu*, quod illa die accepit, *omne genu flectatur.* Ob has ergo et alias rationes, sub præcepto festum illud generaliter constitutum est. Et aliqui existimant illud etiam fuisse institutum, ad impediendas superstitiones quas Gentiles in illis calendis januarii observare solebant, ut habetur ex cap. *Non observetis*, 26, quæst. ultim. Tandem advertit Durandus, lib. 6 Ration. off., cap. 15, festum illud non solum Christo, sed etiam Virgini esse dicatum, et olim duas missas solitas fuisse in eo celebrari, unam de Virgine, alteram de mysterio; et nunc constat ex multis missæ et officii partibus, præsertim in Collecta, Antiphonis, et Responsoriis, magnam officii partem esse de Beata Virgine. Propter quod idem Durandus, lib. 7, cap. 1, num. 47, illam vocat octavam suppletionis: *Nam quia in Nativitate* (ait) *multum actum est de partu, et parum de parturiente, ideo in octava plenius ipsa celebratur.*

9. *Festum Epiphaniæ.* — *Epiphaniæ festum ab Apostolis decretum.* — Quartum festum est Epiphaniæ, quod in eisdem juribus expresse numeratur, estque adeo celebre et antiquum, ut inter Apostolicas festivitates post Nativitatem numerari soleat, ut videre licet in Clem., lib. 5 Const., cap. 12, et libr. 8, cap. 33, ubi (quod valde notandum est) pro ratione illius festivitatis affert, *quod in illa die declarata sit Divinitas Christi testimonio Patris in baptismo, et Spiritus Sancti, qui in specie columbæ ostendit astantibus eum, cui tributum erat testimonium.* Isidorus etiam, libro 1 de Divin. offic., capite vigesimo sexto, eandem rationem ponit simul cum præcipua de manifestatione Christi Magis facta, eorumque adoratione; addens etiam, eodem die factum esse a Christo primum et celebre miraculum conversionis aquæ in vinum, de quorum mysteriorum concursu in eodem die fusius egimus, dicto 2 tom., disput. 26, section. 1, ubi Augustinum, Ambrosium, Origenem,

Maximum, Leonem, et alios Patres, festum illud maxime venerantes, retulimus. Et videri etiam potest Rupertus, libro tertio de Divin. offic., cap. 34; et Allin., libr. 4, cap. 23; et Ammianus Marcellinus, libr. 21, ubi circa tempora Constantii imperatoris hujus festivitatis meminit, longe antiquiorem esse significans. De præcepto ergo servandi hoc festum, et scriptum jus habemus, et Apostolicam traditionem, et magnas hujus observantiæ causas, præsertim propter vocationem gentium, et Christi manifestationem, de quibus dicto loco est disputatum, et ideo hic plura dicere non est necesse.

10. *Festum Præsentationis.* — *Præsentationis festum Christo simul et Virgini exhibetur.* — Quinto loco inter Christi festa ponimus Præsentationem et oblationem ejus in templo propter ordinem festivitatum, et quia revera primaria ratio illius solemnitatis est Christus: unde in hoc ordine videtur numerari in dicto cap. 1 de Cons., distinct. 3, nam proxime post Epiphaniam ponitur ante Pascha, et inferius adduntur festivitates Beatæ Mariæ; et more Ambrosii, et juxta Græcorum ritum ita numerari dicitur. At vero in c. ult. de Feriis, hoc festum omittitur, unde sine dubio sub festis Beatæ Virginis comprehenditur: nam ita etiam numerari optime potest, et communiter solet, præsertim juxta Romanum morem, ut ex lib. *Ordo Romanus*, et ex communi usu satis constat. Habetque magnum fundamentum in ipso mysterio, quia simul cum oblatione primogeniti sacrificium pro matre offerebatur; unde et Purificatio Virginis festum illud appellatur. Propter quod recte dixit Beda, tomo 7, homilia illius diei: *Solemnitatem nobis hodiernæ celebritatis, quam quadragesimo nativitatis die debitis veneramus officiis, maxime ejusdem Salvatoris nostri, simul et intemeratæ Genitricis ejus humilitate dedicatam sacra Evangelistæ lectio designat, exponens eos, qui legi nihil debuerant, implendis se legalibus per omnia subdidisse decretis.* Si autem illius festi officium attente spectetur, majori ex parte ad Christum referri, tam ex collecta, quam ex introitu, epistola, et aliis partibus facile intelligitur.

11. *Quando inceperit.* — De antiquitate autem hujus festi non est tam certa notitia, sicut præcedentis, unde aliqui putarunt cœpisse celebrari temporibus Justiniani I, quia Nicephorus, libr. 17, capit. 28, sic de illo scribit: *Idem imperator* (loquitur de Justiniano seniore, seu I) *tum primum Sercatoris exceptionem*

toto orbe terrarum festo die honorare instituit, ubi Servatoris exceptionem, illius præsentationem appellat, more Græcorum. qui hoc festum hypantin vocant, id est, occursum, vel Simeonis et Annæ, qui eo die obviaverunt Domino, dum præsentaretur in templo, ut ait Micrologus, cap. 47, vel celebrantium festum, qui fide Christo occurrunt, cum a Virgine matre in templum præsentandus defertur, ut ex Martino Polono, in Chronic., lib. 17, cap. 28, retulit Covarruvias, lib. 4 Var., cap. 19. Et cum Nicephoro concordare videtur Sigebertus, in Chronico, qui hujus festi institutionem ponit in anno Domini quingentesimo quadragésimo secundo, qui sine dubio cadit in imperium Justiniani; Durandus etiam, in Rationali, lib. 7, c. 7, dicit tempore Justiniani imperatoris Constantinopoli magnam hominum multitudinem pestilentia fuisse sublata, et ideo tunc fuisse institutam festivitatem Purificationis. Georg. autem Cedrenus Justino, prædecessori Justiniani, institutionem hujus festi tribuit anno quingentesimo vigesimo septimo.

12. *Hoc festum Romæ celebratum ad abolenda Lupercalia. — Apud Baronium vero, in 1 tom., in 1 Christi anno, numer. quadragesimo primo, reperio, Purificationis festum ad abolenda Lupercalia Romæ cœptum fuisse anniversario die celebrari; ibi autem non refert, quo anno incœperit, nec potui alium locum invenire, in quo id se dicturum promittit. Nam tom. 6, ann. 496, numer. 46, dicit tempore Gelasii, et ejus monitu, Lupercalia fuisse a Senatu sublata; de institutione autem festi illo tempore facta nihil narrat. At vero Beda, in Martyrol., quinto Idus Septemb., et ordo Romanus referunt, Sergium Pontificem instituisse solemnem supplicationem, seu processionem, quæ illo die fit, illamque consuetudinem et solemnem festivitatem introductam esse ab Ecclesia ad mutandam lustrandi consuetudinem, quam gentes observabant; refert idem Beda, in libr. de Ratione temporum, et Allin. Flac., de Divin. offic., capit. de Purificatione; et Durand. supra, ubi etiam tribuit hanc institutionem Sergio Papæ; unde dici potest prius fuisse hoc festum institutum Constantinopoli occasione pestis, postea vero Romæ, alia ratione. At Sergius post Justinianum I fuit, tempore Junioris et Tiberii, ideoque probabilius est non fuisse festum a Sergio institutum, sed auctum, ut sensit etiam Baron., ann. 701, num. 4. Imo verisimile est antiquius esse hoc festum (ut bene Covarru-*

vias supra advertit, et sequitur Azor, tom. 2, lib. 1, capit. 18), nam antiquiorum Patrum Gregorii Nysseni, Chrysostomi, Cyrilli, Hieronymi, et aliorum declamationes et homiliæ, in ea festivitate habitæ, leguntur apud Surium; inter quos Cyrillus indicare videtur processionum usum, quæ accensis cereis fiunt. Fortasse ergo aucta est solemnitas, vel innovatum ejus præceptum tum Constantinopoli, tum etiam Romæ, ut majori cum pompa et observatione celebraretur; ipsum autem festum antiquius esse credibile est, nam et Leo Papa, in dicta epistola 4, illius tempus, et rationem, cum aliis solemnitatibus majoribus ponit.

13. *Festum Transfigurationis. — Multa Christi festa simul cum aliis celebrantur. — Transfigurationis solemnitas quam antiqua. — Hæ festivitates, quas hactenus enumeravimus, pertinent ad infantiam Salvatoris; de reliquis autem mysteriis ejus, quæ ante passionem contigerunt, unam tantum festivitatem videtur Ecclesia celebrare, quam sexto loco ponimus, scilicet, Transfigurationis. Nam licet de aliis mysteriis vitæ ejus peculiarem commemorationem faciat, ut de initio doctrinæ ejus in ætate duodecim annorum, quando ad templum veniens cum matre, ibi remansit, etc., et de illius baptismo, jejunio, ac tentationibus, et de initio miraculorum ejus, non tamen his mysteriis peculiarem festivitatem dedicat, sed vel cum aliis festivitibus illa conjungit, vel in aliquibus dominicis per annum ea commemorat, ut mansionem Christi in templo celebrat in Dominica infra octavam Epiphaniæ; baptismum in ipsamet Epiphania, et in octava ejus; initium miraculorum cum eadem etiam Epiphania, et prima Dominica post octavam ejus; jejunium vero in prima Dominica Quadragesimæ. At vero de Transfiguratione licet in secunda Dominica Quadragesimæ particularem mentionem faciat, specialis nihilominus instituta est festivitas, quæ sexto die augusti celebratur, quimos in Ecclesia Græca videtur esse antiquus, ut ex Mœnologio Græcorum colligitur. In Ecclesia autem Latina habuisse initium a Calixto III, affirmat Platina in Vita ejus, et in eo festo indulgentias illas concessisse, quas Urbanus in festo Corporis Domini concesserat. Occasionem illud instituendi in illo die dicit fuisse, quia in eo Christiani insignem victoriam a Turcis ad Belgradum reportarunt. Alii vero antiquius putant esse hoc festum, quia illius meminit Wandelbertus in suo Mar-*

tyrologio. Vixit autem ille ante Calixtum III, circa annum Domini 858, teste Trithemio, lib. 2 de Vir. illust. S. Benedicti, cap. 36. Secundo, quia Durandus, lib. 7 de Divin. offic., c. 22, et Joann. Beleth., in explicatione Divin. offic., capit. 144, hanc posuerunt festivitatem in die sexta augusti, et tamen sunt Calixto III antiquiores. Tertio, quia legitur homilia S. Leonis in eo tempore habita. Quapropter in hac re nihil certum affirmare possum. Est autem verisimile, festum hoc quoad officium chæri, altarisque solemnitatem, ante Calixtum incœpisse; quoad præceptum vero servandi diem illum ut festivum, a tempore ipsius Calixti exordium habuisse.

14. *Propositæ opiniones in concordiam reducuntur. — Et ita facile possunt in concordiam redigi prædictæ sententiæ: nam Platina de propria observatione festi loqui videtur; Durandus autem et Beleth. de officio præcipue tractant: nam innumeras recensent festivitates Sanctorum, quæ sub præcepto non sunt, licet Ecclesia de illis recitet. Minus vero urget quod ex Wandelberto refertur, quia solent in Martyrologiis poni festivitates, quæ non servantur ex præcepto, imo sæpe ponuntur Sancti de quibus Ecclesia non recitat. Aliquando etiam referuntur festivitates quæ apud Græcos celebrantur, etiamsi non observentur a Latinis: verisimile autem est festum hoc fuisse celebrius et antiquius apud Græcos quam inter Latinos, ut indicant orationes Sanctorum Ephrem, Cyrilli Alexandrini, Andreæ Cræten. et Basilii Seleuciensis, in eam solemnitatem, quas refert Surius, et Simeon Metaphrast.; et prima habetur inter opera Ephrem. Verum est illas tantum esse de mysterio, nihilque de speciali festivitate indicare, unde potuerunt in Dominica secunda Quadragesimæ proferri, quod etiam probabile est de homilia sancti Leonis. Denique quod ad præsens spectat, præceptum servandi illud festum non videtur multum antiquum, et fortasse Romæ, ubi hoc festum rigore servatur, a Calixto III inchoatum est; non tamen videtur fuisse latum pro universa Ecclesia, vel certe non ubique est consuetudine receptum, quia de facto non ubique obligat, sed consuetudini standum est. Et ideo hæc sufficiunt de hoc festo; nam de mysterio ipso, in dicto 2 tom., disput. 32, tractatum est.*

15. *Festum Passionis. — Passionis festum quando incœperit. — Septima Christi festivitas poni potest dies mortis et passionis ejus, cum his quæ illam proxime antecedunt et subse-*

quantur usque ad diem resurrectionis exclusive. Hoc enim festum ut ab aliis distinctum ponit Gregorius IX, in diet. cap. ultim. de Feriis, his verbis: Septem diebus Dominicæ Passionis, et in leg. Ut in die, et leg. Omnes dies, Cod. de Feriis, septem dies præcedentes ante Pascha observari præcipiuntur. Et (quod majus est) Clemens, libro octavo Constitut., capite trigesimo tertio, significat, illas fuisse institutiones Apostolorum. Sed sciendum est aliud esse tractare de Feriis, quæ in ordine ad judicia concessa sunt in jure, aliud vero in ordine ad observationem ex præcepto quoad abstinendum ab operibus servilibus, audiendam missam, etc. Priori modo considerantur maxime in jure civili, et magna ex parte in jure canonico, sub titulo illo de Feriis, et præsertim in illo capite ultimo videtur de hoc præcipue tractari, sic enim in principio dicitur: Quamvis non prorogari, sed expediri deceat questiones, debet tamen judicialis strepitus diebus quiescere feriatis, qui ob reverentiam Dei noscuntur esse instituti. Quam ultimam particulam addit, quia sunt aliæ feriæ, quæ gratia vindemiarum, vel messium indulgentur (ut ibidem subjungitur), quas quidam juristæ rusticas, alii temporales vocant. Inter quas et priores differentia constituitur in eodem capite, in ordine ad strepitum judicialem, quod prioribus non possunt partes renunciare, nam etiam ex consensu illarum non possunt judicia peragi, quia non in earum favorem, sed in Dei honorem sunt introductæ: posterioribus autem renunciare possunt partes, si inter se consentiant, ut eis non obstantibus lis tractetur, quia sunt veluti privilegium in favorem earum concessum, cui renunciare possunt. His addunt juristæ ferias quas repentinas vocant, id est, quæ non certa et stabili lege, sed præcepto principis, ob occurrentem occasionem, uno vel alio die præcipiuntur. Quæ quidem utroque ex dietis modis juberi possunt, scilicet, vel ab ecclesiastico principe, in honorem Dei, vel sæculari, in honorem suum, vel propter aliam reipublicæ commoditatem, ob principem natum, vel partam victoriam. Sed hæc obiter tantum attingimus ut nominum notitia habeatur; reliqua jurisperitis remittimus.

16. *An septem dies sanctæ hebdomadæ observentur operum cessatione. — Quod ergo attinet ad septem dies Dominicæ Passionis, licet probabile sit, olim dies illos fuisse in præcepto ex vi juris communis, etiam quoad religiosum cultum, et cessationem ab operibus ser-*

vilibus, nihilominus dicendum est, nunc non esse sub peculiari præcepto totam illam hebdomadam, quam sanctam appellamus. Dico autem *sub peculiari*, quia prima dies ejus sub generali præcepto de Dominica observanda continetur; de reliquis vero diebus nullum est præceptum generale obligans totam Ecclesiam. Et ita in cap. 1 de Consec., d. 3, nulla fit illorum dierum mentio. Et quamvis ibi Archid. dixerit hodie servari feriam quintam, et diem Parasceves, tamen id non habet universalis consuetudo, ut notat Silvester, verb. *Dominica*, quæst. 1, § 7, qui addit limitationem his verbis: *Nisi forte Parasceves, usque ad osculum Crucis*. Sed in hoc etiam consulenda est consuetudo; nam alicubi solet observari cessatio ab operibus servilibus, ab officio missæ feriæ quintæ usque ad finem officii feriæ sextæ illius hebdomadæ. Frequentius tamen (ut opinor) hoc fit ex voluntaria pietate ac devotione, potius quam ex obligatione in conscientia; et sicubi censetur esse obligatio propter consuetudinem, videtur solum esse quoad cessationem ab operibus in publico exercendis, propter scandalum, et perturbationem vitandam, non vero quoad obligationem audiendi missam, seu sacrum officium, vel omnino cessandi ab operibus, etiam in occulto. Cujus signum esse potest, quod, quando dies Incarnationis cadit in aliquem ex illis diebus, longe alio modo et rigore servatur festivitas a populo Christiano quoad missam, vel officium audiendum, et quoad cessationem a laboribus.

17. Igitur si olim fuit tota illa hebdomada sub præcepto, consuetudine derogatum est, ut Summistæ communiter docent, Armill., verb. *Ferice*, num. 6; Rosell. ibidem; Anton., 2 part., tit. 9, cap. 7, et alii. Verisimile autem est id, quod Clemens refert, non fuisse in universa Ecclesia introductum, neque fuisse institutum ut semper duraret, sed pro aliquo tempore. Nam ibidem refert, etiam Apostolos præcepisse tunc observationem sabbathi more Christiano per modum festi, quod fieri potuit pro illa regione et tempore, donec lex vetus cum honore sepeliretur. De Gregorio autem IX verisimile est, nullum de hoc tulisse speciale præceptum, quia in dicto cap. ultim., non est sermo de cessatione ab omnibus operibus, sed ab strepitu judiciorum: et hoc solum in principio proponitur, ut patet ex verbis citatis, et id solum in fine capituli concluditur illis verbis: *Quibus solemnitas feriis (nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat) usque adeo*

convenit ab hujusmodi abstinere, ut consentientibus etiam partibus, nec processus habitus teneat, nec sententia, quam contingit diebus hujusmodi promulgari. Et certe verisimile non est ante Gregorium aliam fuisse consuetudinem, nec facile credi potest, illum voluisse novam consuetudinem et festivitatem introducere.

18. *Quare feriæ illæ solennes dicantur.* — Neque obstat quod feriæ illæ dicantur solennes; non enim ita vocantur propter festivam solemnitatem religiosam, quam in omnibus illis observare necesse sit, sed quia stabili et antiqua consuetudine receptæ sunt. Sic enim latine etiam dicitur esse solemne, quod quotannis fieri solet, vel consuetudine receptum est; unde etiam feriæ rusticæ æstivales vel autumnales solennes appellantur, ut a repentinis distinguantur, ut sumitur ex Glossa, dicto cap. ult., et ibi Panorm., num. 8. Nec etiam obstat quod illæ feriæ dicantur in Dei reverentiam, quia hoc optime stat sine præcepto abstinendi omnino ab operibus servilibus, vel audiendi sacrum omnibus illis diebus. Sunt enim multi dies peculiariter dicati in honorem Dei, vel alicujus Sancti, qui non præcipiuntur illo modo observari, sed specialis reverentia aut honor cernitur maxime in ecclesiastico officio, quod in diebus majoris hebdomadæ peculiariter fit in recordationem Dominicæ passionis. Et ut majori cum solemnitate fieret, adjunxit Ecclesia vacationem saltem a strepitu judiciorum, quæ non sunt tam necessaria ad hominum vitam et sustentationem, sicut sunt alia opera; et ideo noluit Ecclesia universale præceptum ferre de observatione festiva illorum dierum, licet judicia prohiberent in ordine ad reverentiam Dei. Quin potius toto tempore Quadragesimæ jure civili prohibebantur judicia criminalia, ut in leg. *Quadragesima*, Cod. de Feriis, et in c. 2, 15, quæstione quarta, prohibetur, ne omnibus illis diebus liceat aliquem damnare in exilium. Et in c. *Decretis*, 22, quæst. 5, a Septuagesima prohibetur exigi ab aliquo juramentum. Quæ omnia non servantur, et decreta illa sunt tantum Conciliorum provincialium. Tamen ex eis intelligitur quam diversum sit tempus feriæ in ordine ad judicia, etiam in reverentiam Dei et bonum animæ, vel simpliciter festivum.

19. *Objectio.* — *Diluitur.* — Potest tamen apparentius objici, quia hinc sequitur ex vi illius decreti non probari alios dies, qui ibi numerantur, etiam Natalis, vel Paschatis, et

similes esse in præcepto juris communis quoad observationem rigorosam festi. Patet sequela, quia non aliter dicuntur feriati hi dies, quam feriæ hebdomadæ sanctæ: consequens autem videtur contra dicta. Respondeo, propter hoc argumentum esse probabilem opinionem, quam Sylvester supra communem dicit, in illo capite non tantum præcipi vacationem ab strepitu judicii, sed etiam ab operibus servilibus in omnibus illis diebus. Sed nihilominus, inspecta intentione Pontificis in illa lege, et vi verborum ejus, concedendum videtur, intentionem illius legis non fuisse agere de festis ex præcepto observandis ab omnibus fidelibus, sed solum de feriis, in quibus abstinendum est ab strepitu judicii propter reverentiam Dei, quæ feriæ latius patent quam illæ festivitates, ut declaratum est. Nihilominus tamen ex qualitate materiæ, et ex aliis juribus, et maxime ex traditione Ecclesiæ, intelligimus festivitates, quæ ibi numerantur, esse ita solennes, ut ab omnibus sint ex præcepto observandæ cultu religioso, et hanc esse generalem regulam, quæ non admittit exceptionem, nisi ubi ex materia ipsa vel ex consuetudine contrarium constet.

CAPUT VI.

DE FESTO PASCHATIS ET RESURRECTIONIS DOMINI.

1. *Paschatis festum antiquissimum.* — *Hoc festum non est de jure divino.* — Hæc est octava et plenissima Christi festivitas, quam communiter Pascha appellamus, translato nomine ab usu Hebræorum, qui circa illud tempus suum Pascha celebrabant, quia *jam pascha nostrum immolatus est Christus*, ut dixit Paulus, 1 ad Corinth. 15. Qua occasione solet hic tractari de vocibus *phase* et *pascha*, et significatis earum; sed de his satis pro nostro instituto dictum a nobis est in 2 tom., sect. 2, in fin. Jam ergo usu Ecclesiæ pascha significat tempus illud, seu solemnitatem illam, in qua Dominicam resurrectionem solemniter celebramus. De qua imprimis certum est cadere sub rigorosum præceptum sabbathizandi (ut sic dicam), seu festivum agendi diem illum. Et ita sub nomine sancti Paschatis proponitur in dicto cap. 1 de Consec., distinct. 3, et sub nomine resurrectionis, in dicto cap. ultim. de feriis. Quam esse institutionem Apostolicam colligimus ex Clemente, libr. 8 Constit., cap. 33, et ex Canone 68 Apostolorum, ubi Quadragesima paschæ jejuniari præcipitur, id est,

quæ in solemnitate et festivitate Paschæ terminatur, ut ex Clemente intelligimus, libr. 5, cap. 12, 16, 17 et 18; et hanc constitutionem fuisse perpetuo in Ecclesia observatam sub obligatione legis et præcepti notius est, quam ut probatione indigeat. Nam in præsentis statu, constat de communi consensu Ecclesiæ, et observantia, cujus nullum aliud initium assignari potest præter apostolicam institutionem, nec assignari potest tempus in quo talis consuetudo fuerit in Catholica Ecclesia interrupta. Eam vero fuisse continuam, ex Patribus ostendi potest, quod statim referemus. Unde aliqui putarunt hoc præceptum esse de jure divino, ipsosque Apostolos non proprio arbitrio, sed institutione divina hoc festum Ecclesiæ tradidisse, quia summa et quasi divina ratione nititur, tum propter resurrectionem Christi; tum quia in illo omnes resurreximus; tum etiam quia illa est, per antonomasiam, dies quam fecit Dominus, ad salutem et justificationem nostram. Unde etiam fit, ut illud festum omnino immutabile videatur, ac proinde divinum. Sed nihilominus idem de resurrectione, quod de dominica die censendum est, propter easdem rationes; simpliciter enim est ecclesiasticum præceptum, licet apostolicum, non divinum, habetque omnem firmitatem et rationem quam habet dies dominica, cum majori excellentia et causa, quia illa est tanquam exemplar, et prototypum omnium dominicarum anni; nihilominus tamen in eadem latitudine ecclesiastici præcepti continetur.

2. *Totam hebdomadam Paschatis non esse festivæ observationis.* — Unde est ulterius observandum, ex dictis locis Clementis haberi, hanc institutionem in principio factam esse de observanda tota hebdomada Paschæ; ita enim expresse dicit in dicto cap. 33, libr. 8, et, quod amplius est, in dicto cap. ult. ponitur dies *resurrectionis cum septem sequentibus*, et dicto cap. 1. ponitur *Sanctum Pascha cum tota hebdomada*. Nihilominus tamen certum est, licet tota illa hebdomada sit feriata in ordine ad judicia, quod maxime intenditur in illo cap. ult., non tamen esse totam sub præcepto festivæ observationis, quoad omnia quæ ad diem festum pertinent, ut constat ex Ecclesiæ consuetudine. Unde in Concilio Maguntino, sub Carolo, capite trigesimo sexto, præcipitur observari Pascha usque ad quartam feriam simpliciter, et quintam, cum aliqua moderatione. At vero jam nunc generalis consuetudo est, ut duo proximi dies post fes-